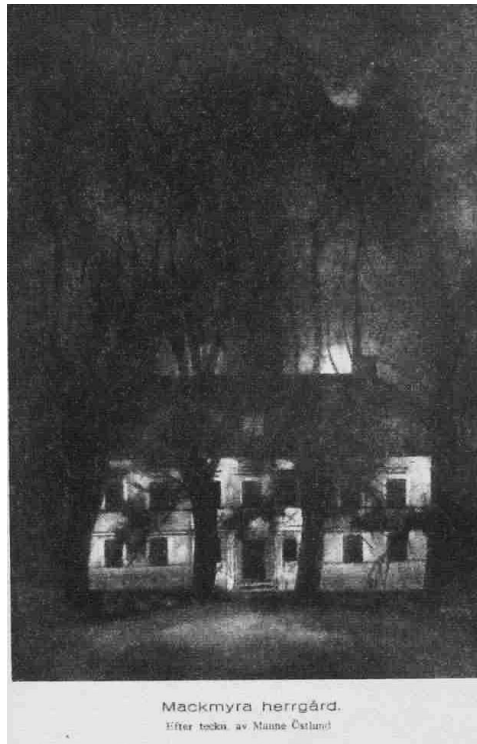

MACKMYRA BRUK

Olof Elfbrinks köp av Mackmyra Bruk år 1814

Av Tage Klingberg, april 2014.

Ulrika och Olof Elfbrink. Målningar från 1830-talet.

Foto: Elin Pellpers

Innehållsförteckning

Goda tider i Gävle under slutet av 1700-talet

Om borgarna i Gävle och järnhanteringen i Bergslaget

Från böndernas till grosshandlarnas hammare

Varför sålde Strömbäck?

Från bondpojke till grosshandlare

En omvälvande tid ó bra för köp

Köpet av Mackmyra i 1814

Vad ingick i köpet, enligt inventeringen?

Hur finansierade Elfbrink köpet?

Hur gick det med Bruket och Masugnen efter köpet?

Vad hände efter Waterloo?

Hur såg Bruket ut år 1814?

Referenser

Bilaga. Vilken sorts daler ó och vad var de värda?

Goda tider i Gävle under slutet av 1700-talet

Gävles skeppsfart började blomstra under Vasa-tiden, men Nordiska Sjuårskriget 1563 ó 70 blev ett avbräck. Gävles 19 skepp förlorades år 1569 till danskarna och staden brann. En allmän nedgång följde. Gävle brann även 1603, 1645 och 1776. Företagsamhet och folkmängd minskade. Regleringar samt konkurrensen från Stockholm hindrade. Det viktigaste i Gävle blev fisket. Många gävlebor fiskade, med statens tillstånd, varje sommar utmed stor del av norrlandskusten. Fiskarna tog med sig familjer och boskap. Detta långdistansfiske pågick från 1500-talet till slutet av 1800-talet.

År 1673, under Karl IX, kom äntligen vissa lättnader, som gynnade Gävles handel och skeppsfart. Ett litet skeppsvarv startade i slutet av 1600-talet, men det blev ingen fart på Gävle som varvs- och rederistad förrän senare delen av 1700-talet. Gustav III:s krig mot Ryssland 1788 innebar ett kort avbrott. Vårre var 1808 års krig mot Ryssland och lågkonjunkturen under Napoleonkrigen, som gav låga järnpriser och dålig skeppshandel. Sverige förlorade Finland, en tredjedel av landet, till Ryssland 1809 och var fattigt efter många års krig och svält. Flera grosshandlare och redare kom i ekonomiska trångmål under krigen och depressionerna.

Efter freden 1815 återtog den positiva utvecklingen. Under de 70 á 80 åren från 1780-talet till mitten av 1800-talet utvecklades Gävle till en av Sveriges främsta sjöfartsstad (Elfstrand, 1937,

sid 27 f). Antalet invånare ökade från drygt 4.000 personer till knappt 10.000, d.v.s. mer än en fördubbling. En stor stad på den tiden. Gävles tillväxt fortsatte under de kommande sekel och antalet innevånare är idag 10-falt större än 1814.

Borgarna i Gävle och järnhanteringen i Bergslaget

Borgarna i Gävle spelade länge liten roll för utveckling av Gästriklands järnhantering. Ett skäl var det år 1636 införde *bottniska handelstvånget* (det var stygt av Axel Oxenstierna. Han ville gynna Stockholm). Ett annat skäl var att järnmarknadens fluktuerande avskräckte. En ytterligare förklaring kan vara att Gävles yngre vände sig mot havets sjöfart och handel hellre än mot berghanteringen (enligt Hans Beskow, 1954). Mot slutet av 1700-talet förbättrades dock förhållandena. Järnhanteringen blev lysande:

öBorgarna började få fritt kapital och under 1700-talets slut och 1800-talets första decennier började den ene efter den andre att vända sitt intresse mot bruksrörelsen. I regel blev det ej på annat sätt än som andelsägare. Endast ett bruk, Oslättsfors, har under en längre tid tillhört en borgarläkt, Strömbäckí ..

í í í

En annan bruksanläggning, som varit i borgarfamiljers ägo, är Mackmyra Bruk med Valbo masugn, vilka sedan gammalt haft gemensam ägare och förvaltning.ö (enligt Jeppe Strömbäck, baserat på Beskow 1954)

Från böndernas till grosshandlarnas hammare

Mackmyra Bys bönder hade en hammare i Gavleån redan på 1500-talet. Den bytte ägare ett par gånger och år 1756 övertogs Mackmyra Bruk och även Wahlbo Masugn (vid dagens Sofiedals Herrgård, nära Valbo Köpcentrum) av grosshandlaren Jan Paul Strömbäck. Det var ingen slump. Bergsmännens förbindelse med handelsmännen i Gävle var öen livsnervö (Ringmar, 1999, s.162 o s.233). Grosshandlarna allt mer finansierade järnhanteringen i Gästrikland. Bankväsendet var inte utvecklat på den tiden, utan Gävles köpmän stod för kapital.

Släkten Strömbäck var betydande borgare i Gävle och ägde även Oslättsfors Bruk. Jan Paul Strömbäck utvecklade Mackmyra Bruk och Wahlbo Masugn och lyckades skaffa mer öprivilegierö (statliga produktionstillstånd). Han var gift med förre ägarens dotter Sara Högberg. Jan Paul dog 1795, men Sara överlevde honom 25 år. Strömbäcks stora förmögenhet från mitten av 1700-talet hade smält ihop en del. Jan Paul Strömbäck efterlämnade dock 12.000 Rdr Bco (se bilaga om pengar) på Mackmyra.

Varför sålde Strömbäck?

Änkan, patronessan Sara Högberg, skulle driva bruket ihop med sonen Carl Magnus Strömbäck. De investerade i hamrarna och byggde till kolhus och andra byggnader. Strömbäcks fick dålig ekonomi, trots att järnhanteringen hade goda tider under 1700-talets slut. Ett problem var att mor och son inte drog jämnt. De bodde gemensamt vid Wahlbo Masugn. Sara beskrivs som öhärsklystenö (Percy Elfstrand, 1925, s 48). Carl Magnus hade även svårt att få respekt från underlydande, inklusive bruksinspektorn. De slogs på kontoret en gång. Vid ett senare tillfälle kom två kolare till Carl Magnus Strömbäck för att få betalt för levererad kol. Då hjälpte inspektorn till att klå upp kolarna. Detta bråk hamnade hos Bergstingsrätten, som dömde Strömbäck till böter.

MACKMYRA BRUK

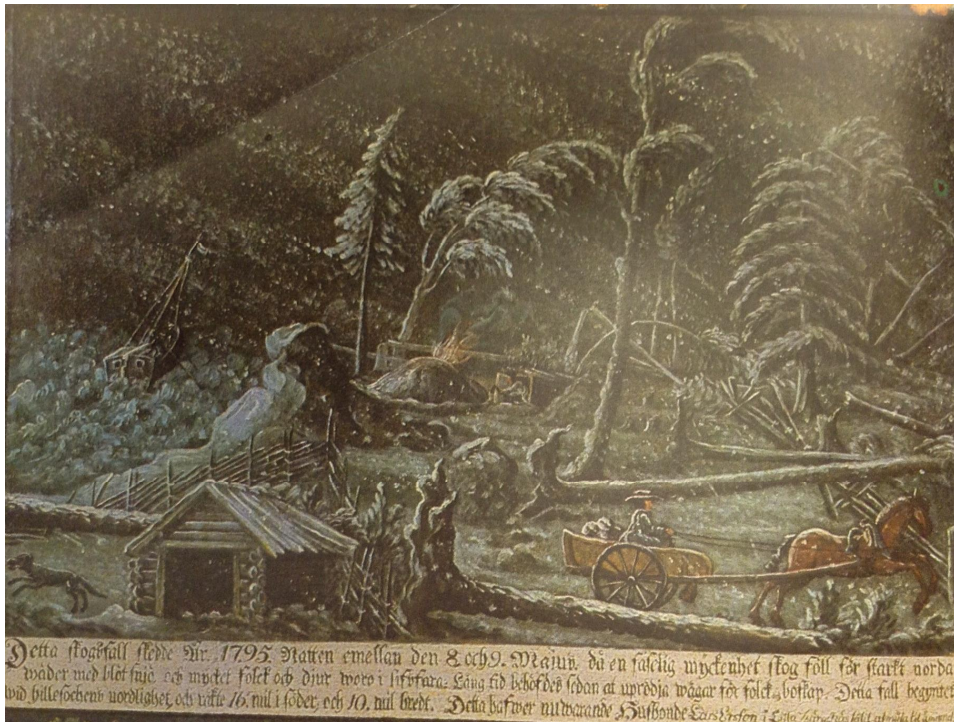
Efter flera kontroverser gjordes en delning 1797, varvid Sara Högberg bodde kvar vid Wahlbo Masugn och Carl Magnus flyttade till Mackmyra Bruk. Även ägorna delades (Beskow, 1954). Carl Magnus hade blivit kär i en smedsdotter från Bruket. Modern var emot deras mesalliance. Sonen byggde då (1797- 1812) Herrgården vid Bruket *öí til winnande af en närmare tilsyn wid Bruketö* (Elfstrand, s 49).

Men paret mötte socialt motstånd och trivdes inte. Carl Magnus och hans Karin (Catharina) flyttade till Stockholm 1799 - ogifta! - och återvände först 1803. Dettaí

öí .näppeligen kan ha varit gynnsamt för inspektionen av nybyggnadsarbetetí ö. (Elfstrand, s. 53)

Enligt en uppgift blev herrgården beboelig omkring år 1800, men fullt färdigt flera år senare (Norberg, 1959, sid 353). Mer sannolikt är dock att de inte började bo i nya huset förrän vid återkomsten 1803. De vigdes året efter.

Förutom kärleken låg nog en mer materiell faktor bakom stora herrgårdsbygget. Gästrikland träffades av en orkan 1795, som fällde skogen. Det fanns timmer att utnyttja.

Denna målning i Ovansjö Kyrka dokumenterar öskogsfalletet 8-9 maj 1795. Tänk på 1954 års storm!

Ekonomi blev svår för Strömbäcks. Sveriges, liksom Mackmyras, huvudprodukt var stångjärn. Kring sekelskiftet var järnpriset uppe i 8 á 9 Riksdaler per skeppspund (170 kg). Under Napoleonkrigen inföll en lågkonjunktur 1806 ó 1815. Järnpriset sjönk till drygt 7 Riksdaler per pund (Boethius & Kromnow, 1968, sid 592).

Herrgårdsbygget frestade på, inte minst ekonomiskt. (Det kostade enligt Strömbäck, 2013, 15.000 Rdr.Bco. Men i Brukets bokslut togs huset upp med 3.360 riksdaler, när det var färdigt 1812, enligt min farfar, Erland Klingberg, 1917. Strömbäcks siffra verkar alltför hög.). Carl Magnus sålde två år senare. Hans beslut att sälja sin hälft av bruket, trots moderns motstånd, berodde således på sociala problem, sviktande ledarauktoritet och ekonomin.

Carl Magnus Strömbäck sålde 1814 och flyttade till Gävle och dog där 1830. Modern behöll sin hälft ...*ömed grämelse i hjärtatö* (Elfstrand, 1925, sid 53).
Hon sålde 1819 vid 82 års ålder till Elfbrink för något lägre pris.

Konstigt är att efter försäljningen har Carl Magnus en skuld till Olof Elfbrink (med år 1815 med 2.287 riksdaler. Skulden ökade följande år. Enligt E.Klingberg 1917). Det är ju vanligare att köparen har en skuld till säljaren. Inte tvärtom.

Från bondpojke till grosshandlare

En Daniel Elfstrand tog efternamnet från Älvkarlebys stränder. Han flyttade till Gävle och arbetade upp sig och fick öburskapö (rätt att handla) 1738 och startade en firma. Hans son, även han med namnet Daniel, tog sig an släktingen Olof (f. 1773 med namnet Danielsson) från hembyn som betjäntpojke. Olof tog namnet Elfbrink. Olof Elfbrink kom till Gävle 1788. Han blev snart bokhållare och sedan kontorschef på firman Dan. Elfstrand & Co. Han blev kompanjon och 1810 chef för firman. Olof gifte sig med dottern i huset, Ulrika Elfstrand, år 1807. De var sysslingar.

Gävle hade vid slutet av 1700-talet omkring 5.000 invånare och stadens utveckling hade börjat ta fart. Olof etablerade sig i Gävles borgarskap, som vid den tiden omfattade knappt 90 personer. Han valdes senare, år 1828, till representant för stadens borgare och fick därmed titeln öCommerserådö. Att ha utvecklat samarbeten och släktband samt ha vunnit de övrigas förtroende var viktigt för honom som affärsman. Detta var typiskt för borgarnas affärskultur, som betonade symbolernaí

öí Person, Tillförlitlighet, Familj, Vänskap, Hedersamhet, Kunskap, Lyckosamhet, Förmögenhet och Måttlighet.ö (Lundblad, 2007, s 242),

Olof Elfbrink uppträdde som den gode borgaren. Det syntes på klädseln. Titta på tavlan på första sidan! Enligt boken ö*Hedersam Handelsman eller Verksam Företagareö* är porträttet av Olof Elfbrink en man, som genom sina kläder visar att han tillhör ett övre samhällsskikt, men att han också var verksam. Adelns präglighet undveks. Snyggt men praktiskt var det. (Lundblad, 2007, sid 190 ff).

Omkring 1815 lämnade Olof chefskapet av Dan. Elfstrandh & Co och ägnade sig åt bruksrörelsen (Hillman, 2001, s 12-20). Köpet av Bruket gjordes av Olof Elfbrink själv, inte av Elfstrandh & Co.

En omvälvande tid ó bra för köp

Napoleon förlorade i Ryssland 1812, men skapade en ny armé och hotade Europa igen. Sverige ingick i den stora alliansen mot Frankrike och deltog i slaget vid Leipzig oktober

MACKMYRA BRUK

1813. Sverige fick sin belöning. Redan den 15 januari 1814 skrevs freden i Kiel, då Sverige fick Norge.

öÅret 1814 var ett av de mest dramatiska någonsin i nordisk historia í Danmark förlorade Norge till Sverige í .ö (Gustafsson, 2014)

Följande vecka (!) köper Olof Elfbrink halva Mackmyra Bruk och Wahlbo Masugn av öBrukspatronen Carl Magnus Strömbeck tillika med hans hustru Catharina Strömbeck.ö

Vindflöjeln på Mackmyra Bruks flaggstång visar köpedagen för två sekler sedan. Foto: Elin Pellpers.

Köpet av Mackmyra den 24 januari 1814

Jag har inte funnit köpehandlingen (försvunnet vid stadens brand 1869?). Däremot finns ett utdrag ur Domboken från Häradstinget. Där har Elfbrink, för att få öfastebrefö (dåtidens lagfart), ingivet en köpehandling av den 22 januari 1814 (Observera datumet. Kanske skrevs det under slutgiltigt den 24e?) avseende köp av Mackmyra Järnbruk bestående av en härd för stångjärnsmide, en spik- och knipphammare m.m. Därtill uppräknas en hel sida med alla fastigheter (hemman, torp, gruvlotter m m) som ingår. Redogörelsen avslutas med följande:

öí äfven inbegripes säljarens Brukshus och Bodar med mera, jemte de som honom vid Wahlbo masugn tilldelte blifvit, samt hela hans vid Mackmyra bruk uppförde åbyggnad bestående af en charactersbyggning med all dess fasta inredning och innanfenster, samt alle dertill belägne Ladugårds- och uthusbyggnader, jemte den uti tegelbruket vid Bäck på Häcklinge egor bredvid Storån säljarens tillhöriga andel emot en betingad och betald köpesumma stor Trettio tusende Riksdaler i Banco sedlar samt en äreskänk af femhundra riksdaler samma mynt.ö (Häradstingets protokoll av 7 november 1816)

Notera särskilt Herrgården med öinnanfensterö (tydligen en ovanlig finess). Sedan avslutas redogörelsen (i samma mening) med köpeskillingen **30 tusen riksdaler** plus en öäreskänk af **femhundra riksdaler**ö. Häradsrätten anmälde, enligt praxis, detta köp tre gånger på laga ting och till slut den 7 november 1816 behandlades det. Eftersom affären

öí blifvit kungjordt både genom anslag vid Rättens dörr, såsom ock genom pålysning från predikstolarna i tingslagets sockenkyrkorí ö

MACKMYRA BRUK

öí ..dömde Häradshövdingení ..detta köp att vara lagligt och oryggeligt (fastställd, en lantmäriterim), samt förklarade Herr Grosshandlaren Elfbrink, hans hustrun, barn och arvingar berättigade att styra och råda öfver hälften af Mackmyra bruk, Wahlbo masugn samt alla der under lydande hemman och lägenheter, hvilka ofvan uppräknade äro,í ..ö (Häradsrätten, ibid)

Man kan undra vad den 80-åriga änkan Sara tyckte om att äga hälften av Bruket, samtidigt som den uppåtgående Elfbrink och hans familj och arvingar fick *í östyra och råda över hälftenö*. Den andra hälften, tydligen. Hur tänkte sig egentligen Häradsrätten att det skulle fungera?

Nåväl, som arvinge efter Ulrika och Olof Elfbrink, är jag, liksom mina släktingar, enligt Häradsdomaren berättigad att styra och råda över hälften av Mackmyra Bruk. Det har vi papper på.

Vad ingick i köpet, enligt inventeringen?

I Brukets bokslut för 1814 finns i *öBruksbokenö* en utförlig inventering gjord den 24 januari 1814. Där finns råvaror (som kol), producerade varor (som stångjärn), djur, redskap och mycket mer till ett värde av 2,869 riksdaler. Därtill tas upp värden på balance Contot, Förlags Conto samt Winst och Förlust. Hela värderingen slutade på 6,870 riksdaler. I inventeringen ingick en detaljerad lista av herrgårdens inre, rum för rum, med t ex:

öMöbler i inre förmaket nemligen 1 kanape, 6 karm och 6 kullerStolar med cattuns öfverdrag, 1 förgylt pelarebord med purpuri kruka, 1 målad pelare bord, 1 Thebord, 2 marmorerade bord, 3 par fenster Gardiner och 3 Rullgardiner. 100 Rdö

Herrgårdens inventarier värderades till 453 riksdaler. Det är förvånande att möbler ó t.o.m. gardinerna ó tas med som ägt av bruket. Uppenbarligen ingick detta i köpet. Hur hela öfångetö delades mellan Carl Magnus Strömbäck (och därmed genom köpet Olof Elfbrink) och modern Sara Högberg framgår inte i bokföringen.

Notera också att bostaden vid Wahlbo Masugn och dess inredning **inte** tas upp i inventeringen. Enligt Hans Beskow hade mamman Sara och sonen delat fastigheterna redan 1797, så att Mackmyra Bruk med sedermera Herrgård skiftades ut till sonen. Detta förklarar också att när Olof Elfbrink köpte hälften 1814, så tar han över hela rörelsen på Mackmyra Bruk. Men tydligen inte Masugnen (oklar uppgift. Drev inte Olof Elfbrink allt?). Andra hälften köptes 1819.

Hur finansierade Olof Elfbrink köpet?

I Mackmyra Bruks bokföring står (1813 år Balance Conto, page 151) att bruket hade två lån. Ett från öJärn Contoiret ö (Jernkontoret, där Bruket var delägare) på 1.050 Rd och ett från Riksens Ständers Banque på 700 Rd. Dessa måttliga lån förklarar inte affärens finansiering. De bägge lånen stod firman (bruk och masugn) för.

Den nye ägaren fick fram 30.500 riksdaler öbanco i sedlarö (så hette måttet) privat till köpet. Vi vet inte hur. I 1815 års bokföring finns en skuld till Carl Magnus Strömbeck på 1,960 Rd som löses, med ränta. Därtill (rätt?) finns en skuld på 1,980 Rd till Carl Magnus Strömbeck, med årsräntan 6 %. (Men i min farfar Erland Klingbergs anteckningar hade tvärtom Carl Magnus en skuld till Olof Elfbrink i samma storleksordning. Mer troligt är väl att Elfbrink som köpare hade en skuld till säljaren ett par år? Något stämmer inte. Kanske har jag tolkat bokföringen av skulden åt fel håll och Erland Klingberg hade mer rätt i sin skrift 1917? Skall kollas.)

I 1815 års bokföring finns Olof Elfbrink som agerande. Han betalar de flesta anställda kontant. Han tar ut inte bara spannmål och andra varor utan även stor volym stångjärn och spik. Tydligt tar han detta till järnvågen i Gävle för försäljning. Det är notabelt att skulden till säljaren Carl Magnus Strömbeck tas in i brukets bokföring, både räntan och kapitalskulden (om det nu inte är tvärtom). Däremot, änkan Sara Högbergs ekonomi (och därmed masugnen?) är skild från Brukets. Hon tar ut varor från Bruket, som hon tydligt får betala för.

Olof Elfbrink verkar inte utan medel. Redan år 1813 köpte Olof Elfbrink mark och byggnader i Kungsbäck med mark och byggnader av handlanden Petter Lundin. Det var välhållet och omfattade flera goda vretar. (Enligt öRegementschefsstället Vallö).

Vi har inte Elfbrinks privata papper, som ju brann upp 1869, liksom halva Gävle. Nära till hands ligger dock att Olof Elfbrink fått kapital av Dan.Elfstrand & Co. Därtill är troligt att Ulrika Elfbrink hade med sig en god hemgift från sin far, Daniel Elfstrandh, när hon gifte sig med Olof Elfbrink. Vi vet inte heller vad Carl Magnus Strömbäck gjorde med köpeskillingen. Kanske stod han i skuld till Olof Elfbrink eller till firman Dan. Elfstrandh & Co., vilket gjorde att stora kontanter inte behövdes för köpet.

Hur gick det med Bruket och Masugnen efter köpet?

Enligt bokföringen smiddes år 1814 420 skeppund (63 ton) stångjärn värda 4,531 Riksdaler. Därtill smiddes 311.206 spikar till värdet 1,389 riksdaler (224 spikar per riksdaler). Dessutom gjöts tackjärn, men huvuddelen gick ju vidare till hammarsmedjan. Bruket sålde också trävaror m m. Den totala omsättningen tycks ha varit 8.500 riksdaler. Med föga vinst.

Vad hände efter Waterloo?

Napoleon förlorade utanför Waterloo år 1815. Därefter hämtade sig konjunkturen och järnpriset snart, liksom Gävles ekonomi.

Redan 1815 steg järnpriset till över 12 Riksdaler/skeppund och sedan 18 riksdaler året efter (Boethius & Kromnow, 1968, sid 592) och vidare uppåt i flera decennier (Jörberg, 1972). Köparen Elfbrink kunde dra fördel av goda tider, vilket säkert låg bakom investeringarna på Bruket under 1820- och 1830-talen.

Tackjärnsblåsningen uppgick under Olofs tid till ca 1.300 skeppund (å 149,6 kg) per år, d.v.s. knappt 200 ton/år. Stångjärntillverkningen uppgick till ca 900 skeppund = 135 ton. Dock var vinsten obetydlig. År 1819 gick det med förlust. Däremot gick brännvinsbränningen bra, som ökade på 1820-talet.

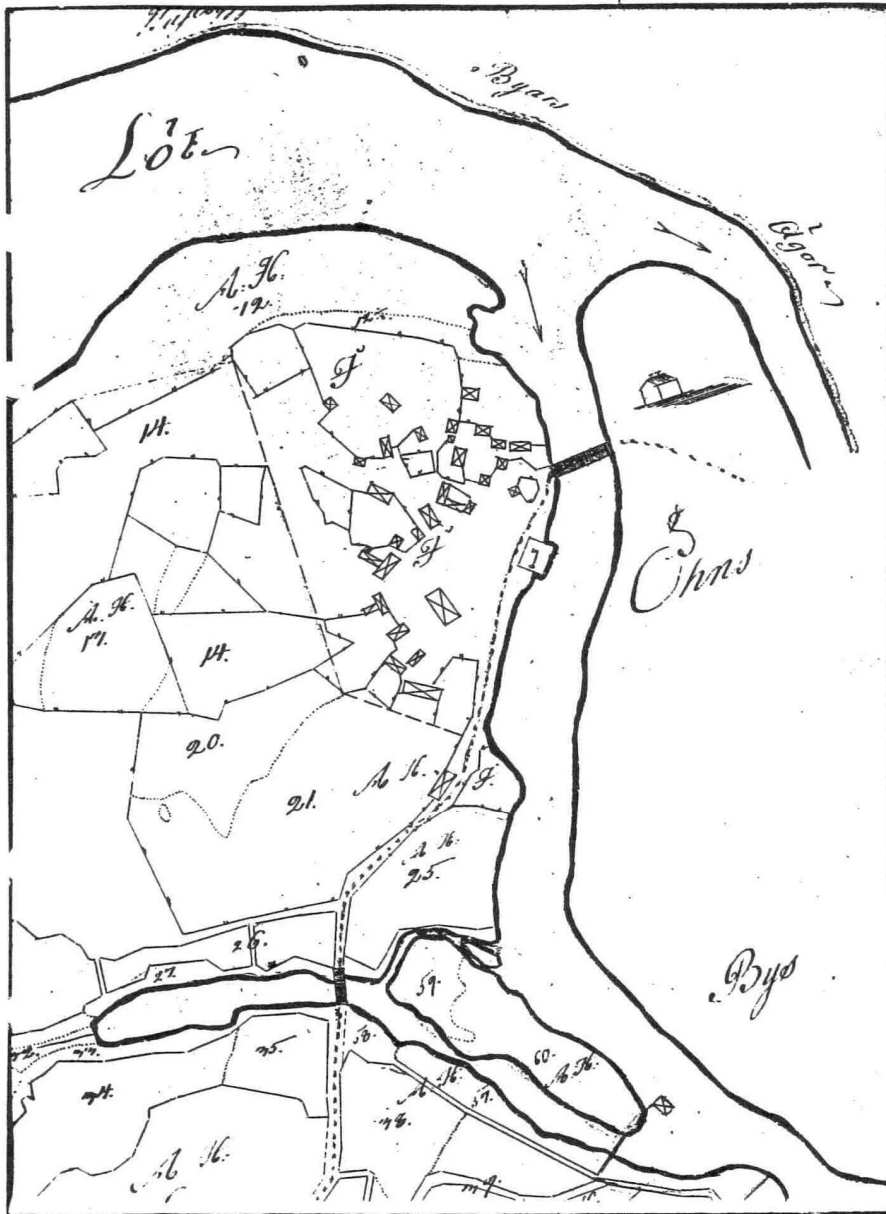

MACKMYRA BRUK

Hur såg Bruket ut år 1814?

Hur såg omgivningen ut? Nerhuggen? Det såg helt annorlunda på den tiden.

Det fanns vid sekelskiftet år 1800 en smedja med vattenhjul för två hammare och ett 30-tal byggnader, utkastade på kartan. Inga gator uttritade. **Se kartan** nedan från 1798. Notera en markering, där man börjat bygga herrgården.

Karta från Lantmäteriet från 1798 visande Mackmyra Bruks bebyggelse, med helt annan struktur än idag. Notera hur byggnader och vretar ligger ordnade. Inga byggnader från den tiden finns kvar. Herrgården hade börjat byggas året 1797, vilket markerats med en figur på udden där Gavleån delar sig.

MACKMYRA BRUK

Alla andra byggnader, som den nya smedjan, Bruksgatan med Inspektorsbostaden och de vita smedsbostäderna, kom på 1820- och 1830-talen. **Se kartan** nedan från 1858, som visar bruket efter att Elfbrinks hade verkat i 44 år.

Karta från Lantmäteriet 1858. Bebyggelsen är nu ordnad och Bruksgatan med sina bostäder. Rakt söder om herrgården syns kastanjeallén och parken med sin Paviljong. Där syns även öHolmenö med sina två rundlar. Notera att ladugården (siffran ö2ö) ligger intill dagens plats för parkentrè.

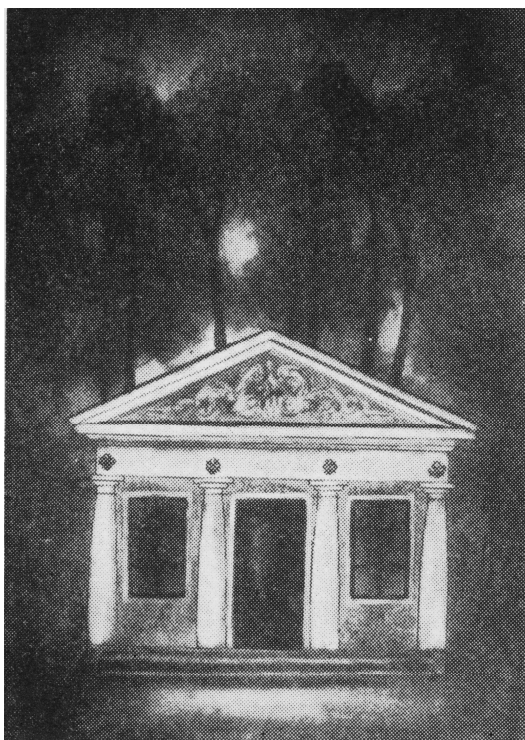
Vid köpåret 1814 fanns bara ett hus av dagens bebyggelse, nämligen just Herrgården. Men den såg inte ut som nu. Visserligen en timrad tvåvåningsbyggnad, men den var inte rappad och vit. Den var rödmålad. Det fanns ingen veranda och balkong. Sådant kom 60-70 år senare. Omgivningen runt Herrgården ändrades mycket av Elfbrinks. Trädgården och parken anlades på 1820-talet. Detta var Commerserådinnan Ulrikas skötebarn, att döma av bokföringen. Det kostades på.

Ulla och Olof Elfbrink bodde i ett stort stenhus vid Börsplan nära ån i Gävle. Enligt uppgifter flyttade Elfbrinks ut till Mackmyra tidigt på sommaren och flyttade inte tillbaka till Gävle

MACKMYRA BRUK

förrän sent på hösten. Men vilket år de började bo sommartid på Mackmyra är oklart. Ulla hade, förutom skötebarnet Mackmyra, småbarn vid tiden för köpet (Daniel född 1808, Charlotta 1810 och Wilhelm 1813).

Paviljongen i Mackmyra park.

Efter teckn. av Manne Östlund.

Referenser

Beskow, Hans, *öBruksherrgårdar i Gästrikland*ö, 1954.

Boethius, Bertil & Kromnow, Åke, *öJernkontorets Historia del II:2, Den ekonomiska liberalismens genombrottsidö*, Stockholm 1968.

Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, *A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2), sid. 270-292.

Elfstrand, Percy, *öUr Mackmyra bruks historiaö*, i Meddelanden av Gestriklands Kulturhistoriska Föreningen 1925, Gefle 1926

Elfstrand, Percy, *öUr Gefle stads äldre historiaö*, Gefle 1937.

Gustafsson, Hans, SvD 2/2 2014, Kultur sid. 6-7.

Hillman, Elisabeth, *öEkonomisk överlevnad i 1800-talets Gävleö*, Historiska institutionen, vid Uppsala Universitet, 2001, sid. 12-20.

Häradstinget med Wahlbo och Hille tingslag den 7 november 1816. *Utdrag af Domboken*. Mackmyra Bruks arkiv, Volym 1, No 39. Finns omskrivet digitalt hos Klingbergs, katalog öBruk/Järnhistoriaö.

Jörberg, öA history of prices in Sweden 1732 ö 1914ö, Gleerup, Lund 1972.

Klingberg, Erland Th., *öGlimtar ur Mackmyra Bruks historia 1790 ö 1841ö*, Anteckningar. År 1917.

Lagerqvist & Nathorst, *öVad kostar det? Priser och löner från medeltid till våra dagarö*. LTs förlag, Stockholm 1984.

Lundblad, Stefan, *öHedersam Handelsman eller verksam företagareö*, Uppsala Universitet, 2007.

Mackmyra Bruks bokföring för år 1814. Avräkningsbok, Bruksbok samt Capitalbok. Finns i Mackmyra Bruks arkiv.

Norberg, P. *öGästriklands hyttor och hamrarö*, ingår i Blad för Bergshandteringens vänner, Trettiofjärde bandet, Uppsala 1959.

Regementschefsbostället Vall genom tiderna. KapitletöKungsbäckö, författare okänd, Gävle Kommun, Centralarkivet, nr 950.

Ringmar, Richard, *öGästriklands bergsmän, Kronan och handelskapitaletö*. Uppsala Universitet, 1999.

Strömbäck, Jeppe, *öI fädrens spårö*, släktkrönika år 2013, Stockholm.

Bilaga

Vilken sorts daler ó och vad var de värda?

Olof Elfbrinks köpeskilling angavs i **Riksdaler Banco i sedlar**, enligt Häradstingets protokoll.

En svårighet är att **riksdaler** kan betyda olika mycket. Uppslagsverket Focus säger bl.a.:

RD = Riksdaler. Delas i 48 shilling á 12 runstycken.

Officiellt namn var *Riksdaler specie*, som betonade konstant vikt och värde till skillnad för pappersmyntens *ó riksdaler banko* och *riksdaler riksgälds* ó med deras ständigt sjunkande värde.

I Mackmyra Bruks bokföring illustreras problemet med olika typer av riksdaler på ett ställe i 1815 års Journal:

öEfter 1814:Års bok skulle Bancolånet endast vara 700 Rd RGS men enligt bevis d. 21 Marti 1814, var Bankens fordran då i Capital 1430 RD, hälften deraf 715. RDBo, gör i RGS 1072:24.ö

RdRGS = Riksdaler Riksgälds, som var två tredjedelar av RDBo (= Riksdaler Banco).

Ibland används **daler i kopparmynt**. Som är en sjättedel av en riksdaler. Jan Paul Strömbäck och hans broder Fredrik Lorens Strömbäck köpte Mackmyra Bruk och Wahlbo Masugn år 1756 för 240.000 daler kmt (kopparmynt) och 150 lod silver i äreskänk (enligt en släktkrönika från Jeppe Strömbäck). Detta torde motsvara 40.000 riksdaler. Elfbrink år 1814 köpte hälften av Bruket för 30.000 riksdaler. Ja, kanske rimligt.

Hur mycket var 30.000 riksdaler?

Det är vanskligt att jämföra med priser i gamla tider. Om levnadskostnaderna anges med ca 35 enheter under 1808-09 så sjönk de sedan till enheten 28 år 1814 och ytterligare lägre från 1815 och hela 1820-talet (Lagerqvist & Nathorst, 1984).

Med koppling av ovanstående indexenhet till dagens serie från 1949 så blir år 2013 indextalet **64 gånger** högre än 1814. Om vi sålunda räknar upp köpeskillingen på 30.000 riksdaler skulle det motsvara idag 2 miljoner kronor, för halva Bruket. Fyra Mkr för hela Bruket. Det låter billigt. Ytterligare en nolla vore kanske rättvisare? Å andra sidan, vad fick han? Anläggningar som inte var i skick och knappast lönsamma. Dock, därtill alla inventarier, möbler m m.

Enligt en prisomräknare, gjord av ekonomhistoriker (www.historia.se), skulle hela Mackmyra Bruks värde år 1814, uttryckt i dagens konsumentvärde, motsvara 7,5 Mkr. Men om i stället Brukets värde omräknas till arbetstidsvärde (d v s människors värde) så motsvarar det 240 Mkr. (Edvinsson & Söderberg, 2011). Ett stort spann, som överlämnas till läsarens bedömning.

Svante Janson, som berättat om Erland Th. Klingberg (min farfars far) på andra hälften av 1800-talet, räknade med faktorn 100 gånger jämfört med idag. Och antagligen ännu högre faktor ytterligare tidigare. Det rymms inom prisomräknarens spann.